

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

MİTOLOJİK - KÜLTÜREL VE SANATSAL BAĞLAMDA TOPLUMSAL BELLEĞİN İNŞASI

Elif ÖZHANCI

Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü
elif.ozhanci@atauni.edu.tr

0000-0002-2016-1333

Atıf / Citation: Özhancı, E. (2022). Mitolojik - kültürel ve sanatsal bağlamda toplumsal belleğin inşası. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (İNİJOSS), 11(2), 512-526.

<https://doi.org/10.54282/inijoss.1114562>

Öz

İnsan, doğadaki diğer canlılar gibi bulunduğu yaşam düzleminde birçok evrimsel süreçten geçmiş, ayakları üzerinde doğrulanmış, malzemeye şekil verip, üretim yapmış ve nihayetinde kendini yaptıklarıyla ifade edebilecek sanatını ve kültürünü yaratmıştır. İnsan, bilinmeyene karşı duyduğu korku ve merak duyguları sayesinde bilincinde yoğunlaştırdığı meseleyi dış dünyaya yansıtarak giderme yoluna girmiş ve buna “yaratım” denmiştir. Yaratıcılık bir yönüyle doğadan ilham alarak taklitle dayansa da, özünde insanın imgelem dünyasındaki yansımaları dışa vurumudur. İnsan “*Homo Faber*” olarak yaratma eylemine başlangıçta hayatını kolaylaştıracak onu güçlü kılacak çekiç, mızrak, kesici, delici vb. alet edevat yapımıyla başlar ve bedeninin haricinde bu tür enstrümanlar kullanmayı öğrenir. Dünyada insanın yaşadığı her çağda ve her yerde insana ait mitler türetilmiş bu mitler insan bedeninin ve zihninin eylemleriyle üretilen her şeyin esin kaynağı olmuştur. İnsanlık, bin yıllar boyunca mitini üretirken cevabını bilmediği konuları anlamlı kılmak için de yolunu bulmuştur. Mit ona göre bir hikâyeden öte kozmosun bir gerçeğidir. Mitos, yabanıl dünyada ortak kültürün yarattığı, simgesel yaşamla doğrudan bağlantılı ve yaşamı anlamlı kılmaya yönelik güçlü bir etkinliktir. Çalışmada, insanın evrendeki yerini/varlığını anlamlandırma çabası ve bunu yaparken kullandığı argümanlarla mit, sanat ve kültür kavramlarını yaşamsal pratikler oluş(tur)acak düzlemde hayata aktarımının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, kültürel yapılar ve toplumsal yaşayış biçimleri ile ilgili nitelikli bulgular taranarak elde edilen veriler, bilimsel bilgi ve teoriler kaynak gösterilerek yeni görüşlere ulaşmayı hedefleyen nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Mitoloji, Sanat, Antropoloji, Toplumsal bellek.

THE CONSTRUCTION OF SOCIAL MEMORY IN MYTHOLOGICAL - CULTURAL AND ARTISTIC CONTEXT

Abstract

As with other creatures in nature, human beings have gone through many evolutionary processes in their life adventure, were able to stand on their feet, shape material and make designs and as a result of all these, they have created art and culture in which they can express themselves as a whole. Thanks to his feelings of fear and curiosity about the unknown, man has started to solve the problem that he has concentrated in his consciousness by reflecting it to the outside world, and this is called "creation". Although creativity is based on imitation by being inspired by nature, it is an expression of human reflection in the world of imagination. As a human being "Homo Faber", started the act of creating with hammer, spear, cutter, penetrator, etc., which will make him/her stronger and make his/hert life easier. He begins with tool making and learns to use such instruments outside of his/her body. In every age and place, human myths were derived and these myths inspired everything produced by the actions of the human body and mind. While mankind has been producing its myth for millennia, it has also found out a way to make the issues meaningful that it does not know how to answer. For mankind myth is a fact of the cosmos rather than a story. Mythos, which is directly related to the symbolic life, is a powerful activity created by the common culture in the wild world and aims to make life meaningful. In the study, it is aimed to examine the effort of human beings to make sense of their place/existence in the universe and the transfer of the concepts of myth, art and culture to life in a way that will create vital practices with the arguments they use while doing this. In the research, the qualitative research method, which aims to reach new concepts that scientific knowledge and theories are referenced, was used in the light of the data obtained by scanning qualified findings of cultural structures and social life styles.

Keywords: Culture, Mythology, Art, Anthropology, Social Memory.

GİRİŞ

Çağlar boyunca insanın, bulunduğu çevreye ve diğer insanlara yönelik adaptasyon çabası, yaşamını formüle etmesine ve yaşadığı topluluğa/topluma uyumlanmasına yardımcı olmuştur. Tüm bu uyumlanma sürecinde doğa ve diğer insanlarla yaptığı alış veriş ve paylaşım bireyin sosyal hayata katılmasına ve kolektif yaşamı inşa etmesine olanak sağlamıştır. Toplumsal bir varlık olan insan, bu kolektif yaşam içinde inançlarını, sanatını, kültürünü ve yaşamsal normlarını organize etmiştir. Kuşaktan kuşağa başlarda sözlü olarak sonra da yazılı aktarımla, kimliğini, aidiyetini, kültürel kodlarını kapsayan toplumsal belleğini canlı tutmaya çalışmıştır. Çalışmada, kültürün sadece bir parçasını oluşturan (kültürün içinde toplumların gelenek ve görenekleri, inançları, sanatları, yeme içme alışkanlıkları, sosyal yaşamları, resmi ya da dini törenleri, eğitim şekilleri gibi folklorik birçok birim yer alır) sanat ve mit ilişkisinin her sanat dalında ayrı ayrı yansımalarına değinerek, toplumsal belleğin oluşumundaki katkısı incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmanın ana eksenini oluşturan kolektif yaşamın dinamiklerini formüle eden inanç sisteminin (mitin) sanatsal dönüşümleri ve toplum üzerindeki yansımaları değerlendirilecektir. İlk bölümde; mitin kültürle olan ilişkisi ve kültürün sosyal antropoloji yönünden ele alınması yer alacak, dolayısıyla bu bölümde mitin ve kültürün detaylı olarak tanımı yapılacaktır. İkinci bölümde; mit ve sanat ilişkisi üzerinden toplumsal belleğin şekillenmesine değinilecektir. Bu bölümde sanatın tanımı ve her bir sanat dalının kendi anlatım olanakları ve malzemesi mit kavramı ekseninde ele alınacaktır. Genel olarak antropolojik bir inceleme barındıran çalışmada, insana dair olan sanat yaratısı mitsel öğeler çerçevesinde incelenecektir. Üçüncü bölümde, ilk iki bölümde incelenen

konular üzerinden toplumsal belleğin tanımı ve mit-sanat kavramları üzerinden inşasına değinilecektir.

Sosyal bilim dallarından biri olan antropoloji, "*insan bilimi*" insan, toplumlar ve kültür konularıyla ilgilenir. Antropoloji 16. yüzyılda artarak gelişen coğrafi keşiflerin ardından başlatılan literatür çalışmaları ile ortaya çıkmıştır. Antropoloji, insanı ve toplumları bütün yönleriyle (biyolojik, fiziksel, sosyal, kültürel) inceler (Özbudun, Uysal, 2015: 24). Ayrıca, kültürlerin mekân ve zaman içinde benzeşen ve farklılaşan yönlerini açıklamaya çalışır (Kottak, 2002: 23). Antropoloji, çalışma prensibi olarak, biyolojik/fiziksel ve kültürel/sosyal bakımdan ikiye ayrılır. Kültürel/sosyal alanın içinde maddi yönden, mimari, alet edevat, günlük kullanım eşyaları (seramik vb.) girerken; manevi yönden de inanç, geleneksel yapı, sanat girmektedir. Genel anlamda Antropoloji, insanlık tarihi içinde insanın geçmişini ve şimdisini incelemek, insana özgü yönlerini açıklamaya çalışmakla ilgilenir. Yabancıl insanın yaşam örüntüsünü anlayabilmek için de antropolojik inceleme gerek duyulmaktadır.

İlkel insan doğaya çağdaş insan gibi pragmatik bakmaz, o daha çok duygudaştır. Kendini doğadan ayrı düşünmediği ve doğanın bir parçası olarak gördüğü için kolektif düşünce ve hareket kapasitesine sahiptir. Bu bütüncül düşünce yapısı onu doğal ahengin içinde eritir ve bedensel olarak da ruhsal olarak da farklılıklarını yadsımaz. İlkel insanın çevresiyle olan bu ilişkisi kendini ifade etme bakımından ona kolaylık sağlamıştır. Ses ve hareketin yetersiz kaldığını gördüğü noktada görsele yönelen insan; şekiller, çizgiler ve renkler aracılığıyla kendini anlatma yoluna gitmiş. Örneğin; avlanan insan, avıyla arasında mistik bir bağ kurduğundan onu resmederek bilinçaltını somutlaştırmıştır. "İlkel insan doğayı, doğum-üreme-ölüm çevriminin düzeni ile değerlendirirdi. Doğanın bu zorunlu gelişimi, onların törenlerine de yansır" (Nutku, 2000: 19). Gerek mağara resimleri gerek hareket ve sözle bütünleştirdiği anlatım biçimi bakımından insan, kendi oluşu(mu)nu gerçekleştirmeye yönelmiş ve iletişim kurmanın yanı sıra kültürünü de yaratmaya başlamıştır.

İnsanlık tarihi, büyük bölümler halinde üç önemli kültür dönemine ayrılır. Bunlar; yağma kültürü, tarım kültürü ve bilimsel teknoloji kültürüdür. İnsanlar bu kültür aşamalarının birinden diğerine geçmek için, binlerce yıl çabalamak zorunda kalmışlar ve bu geçiş dönemleri büyük savaflara, inanç değişikliklerine ve dolayısıyla büyük acılara sebep olmuştur (Turani, 1992: 10).

İnsanın bilinmeyene karşı geliştirdiği savunma ve inanma ihtiyacı, toplumların biçimlenmesi ve yapılanması bakımından da önemli bir adımdır. Mitlerin ortaya çıkmasında başlarda insanın, üyesi olduğu evren içinde karşılaştığı zorlukları aşmak için kendisinden daha güçlü olan bir varlığa ihtiyaç duyması yatmaktadır. İlk dini inanç biçimi olan animist düşüncede, doğada insandan daha güçlü olduğu düşünülen (ateş, güneş, şimşek, vahşi hayvanlar, vb.) unsurlara ibadet edildiği ve bu yolla bir çeşit iletişim kurulduğu söylenebilir. İnsanın bilinmeyene karşı olan merakı onu görmediği soyut varlıkların olabilirliğine doğru yönlendirmiştir. Bu yönelim mitler üretmesine sebep olur ve bu sayede tanrı veya yarı tanrıları, tabiatüstü varlıkları mitolojik şuurla algılayabilmiştir. Duyular âleminden bilinç düzeyine aktarım mit ile sağlanabilir ve mitler toplumsal belleğin merkezi belirleyenleri olarak, toplumsal bilinç yapısının ve toplumsal tüm pratiklerin kaynağında yer alır. Zaman döngüsü içinde kültürel, dini, ekonomik, siyasal yapıların, oluşumların kuşaktan kuşağa aktarımını sağlayan toplumsal bellek, toplumun kendisini yansıttığı

aynadır. Toplumsal bir varlık olan insan, hayatı boyunca karşılaştığı problemleri ya da iyi gelişmeleri üyesi olduğu toplumla deneyimler ve sonraki kuşaklara aktarımın hem üreticisi hem taşıyıcısı olarak toplumsal belleğe hizmet eder. Toplumsal yaşam döngüsünde kolektif bilincin düşleri olan mitler, kültürün de bir parçasını oluştururlar.

1.YAŞAM PRATİKLERİ İÇİNDE MİT VE KÜLTÜR

Yabanıl dünyada insan kendisini doğadaki diğer varlıklarla eşit görerek, hepsinin bir ruhu olduğuna inandığı animist düşüncüyü geliştirmiştir. Tarım dönemine geçip toplu yaşamaya başladıktan sonra bu inanış toplumların kendi içinde evrendeki kötülüklerden korunmak için sığındığı ve her toplumda benzer ya da farklı özellikler gösteren bir din hâlini almıştır. Doğadaki güçlerle iletişim kurmak ve onlara ibadet etmek ekseninde gelişen bu inanç Şamanist ritüellerin gelişimiyle hem güçlenmiş hem biçim değiştirmiştir. Hükmedemediği güçler ve olaylar karşısında yetersiz kaldığını farkederek insan, bu kez yaratılış ve evrenle ilgili mitler üretmeye başlamış ve yeni bir dini form geliştirmiştir. İlkel insanlarda hayat, düşüncelerle değil devinimlerle başlamıştır. İlkel toplumlardaki av ve büyü törenleri, insanlara fiziksel, zihinsel, pratik ve psikolojik açıdan dayanma noktası, eğitim ve güç vermeyi üstleniyordu (Şişman, 2006: 46). Bu noktada ilkel tapınma törenleri, insanların pratikle teoriyi henüz ayıramadığını ve zihinsel soyutlamanın kavranılmadığını anlamamıza olanak sağlar. Bu törenlerin büyük bölümü yansılama “öykünme” eyleminden oluşur. Özellikle Doğu kültürleri ve primitif olarak nitelendirilen toplumlarda, inanç ve ibadetlerde yaşayan büyü kavramı ve uygulamaları, çeşitli nesne, figür, fetiş ve benzeri ikonografik tiplerin yaratılmasına yol açmıştır. Buraya kadar ele aldığımız fiziki gelişimle paralel giden doğayla kurulan ruhsal bağdaşlık insanın kozmosta kendine yer edinme çabasından başka bir şey değildir. Bu çaba korkuların üstesinden gelme, bilinmeyi çözebilme ihtiyacından dolayı doğmuştur. İlkel insan, büyü, dans ve resim gibi farklı anlatım yollarıyla kendinden daha güçlü olduğunu sez(inle)diği ruhani varlıkları anla(t)maya çalışmıştır. Bilinmeyi anlamlandırma çabası ve bilinmeyene karşı yaşanan korku, insan davranışlarında önemli bir güdüdür. İlk insanlar en çok korktukları şeyleri kutsallaştırarak onlara tapınma davranışları geliştirmişlerdir. Bu nedenle de başlangıçta doğa güçlerine, yıldızlara, aya ve güneşe tapınmaya başlamışlardır (Peker, 2011: 73-74).

Dünyada insanın yaşadığı her çağda, her yerde ve her şartta, insana ait mitler türetilmiş ve mitler insan bedeninin ve zihninin eylemleriyle üretilen her şeyin esin kaynağı olmuştur (Campbell, 2010: 13). Mitler ve ritüeller, zihnin gövdeyle birlikteliğini sağlama ve hayatı doğanın zorunlu kıldığı şekle sokma araçları görevini görmüştür.

Peki, insanı bu denli yakından ilgilendiren mit nedir? Mitin farklı bakış açılarına göre yorumlana(bile)n karmaşık bir yapısının olmasından dolayı miti tek bir tanımlama ile ifade edebilmek olanaksızdır (Batuk, 2009: 27). Sözlük anlamı tanrılar hakkında hikâyeler olan mit, insandaki ruhani potansiyelin metaforudur (Campbell, 2013: 44). Yunanca Mitos “mythos”, kelimesi söz/öykü anlamında kullanılır. Mitoslar, yabanıl insanın, dünyayı, kâinatı ve doğayı bir kişiliğe büründürerek yorumlaması yoluyla, henüz sırrına vakıf olamadığı yaşamın ve kozmosun çeşitli görünümünü bir anlam dizgesine yerleştirmesi gereksiniminden doğmuş anlatılardır (Necatigil, 1988:9). Ian Watt’a göre ise mit; toplumun her katmanınca detaylı olarak bilinen ve geçmişten gelen bir inanç olarak değer verilen, toplumun temel ahlaki normlarını barındıran hatta

simgeleyen geleneksel hikâyedir (Watt, 2014: XVI). Ayrıca Ricoeur'a (1969: 5) göre mit, insanın dünyada kendisini anlamak için düşünce ve pratiğin tüm formlarını kurguladığı genelde yerel bir anlatıdır. Samuel Henry Hooke'un (1963: 11) mit tanımı; belli olayların, yaşam pratiklerinin ortaya çıkardığı hayal gücünün (imgelemenin) yaratımı olagelmesidir. "Mitler, gündüz düşleri olarak da nitelendirilebilir. Rüyanın, bilincin uykuda anında bilinçaltındakileri açığa çıkarması olarak düşünürsek mitler de uyanırken bilinçaltının açığa çıkması sayılabilir" (Batuk, 2009: 27). Mit, yaratıldığı topluluğun kültürel özelliklerini ve dinsel inanışlarını açıklarken kâinatın oluşumu, ilk insanın var oluşu, bitki ve hayvanların, denizlerin, dağların yaratılışı, üstün güçleri olan doğaüstü varlıkların kötülükle mücadelesi gibi öyküleri, benzeyen ya da ayırışan ifade biçimleriyle her toplumda farklı simgesel anlatımlarla ifade etmiştir. Bu nedenle asıl soru mitin gerçek olup olmadığı değil, onunla ne yap(ıl)mak istendiği olmalıdır. Mit her şeye rağmen dinsel bir anlatım tarzıdır ve mitler insan bilincinin daima var olan formlarıdır (Tillich, 2000: 52).

İnsanlık tarihi boyunca mitini üretirken cevabını bilmediği konuları anlamlı kılmanın da yolunu bulmuştur. Mit ona göre bir hikâyeden öte kozmosun bir gerçeğidir. Mit, çift anlamlı kullanılır, mitler anlam ifade ederken aynı zamanda şeylerin kökenini açıklayan hikâyeler olarak da bilinir (Belsey, 2013: 56). Mit yoluyla, soyut olan kavramsal olayları tanı(mla)yabilmiş, bu kavramlara biçim verebilmiştir. Mitlerle, önceden kavranılamayan kavran(ıl)abilir hale gelmiştir (Kuhn, 2011: 50). Aslında her mitoloji bir şeylerin varlık şekline gelişinin izahıdır, dünyanın, insanın, hayvanın ve daha birçok varlığın nasıl olduğunu konu alır (Eliade, 2005: 86). Mit, diğer edebi türlerden farklı olarak, sadece okunup geçilen bir metin olmanın dışında açıkla(n)maya ve yorumlanmaya ihtiyaç duyar. Herkesin kendi konjonktürüne göre anlayabildiği, insana ait bir şey söyler. Mit için sadece bunu söylemek yetersiz olacaktır çünkü mit, kutsallığına inanan insanlar arasında farklı bir anlama sahiptir (Batuk, 2006: 11). Geniş anlamda mit, dünyayı algılama yöntemi olarak bu algılamayı formülleştiren dünya görüşüdür. İnsanlık tarihi boyunca hikâye anlatmak yaşamın en temel unsurlarından biri olmuştur. Etrafta olan biteni anlama, kökenini öğrenme gibi içten gelen bir ihtiyaçla anlatılan hikâyeler mitolojinin özünü oluşturur. Mitler sırf hikâye olarak değerlendirilemez onları asıl çekici kılan dünyanın yaratımı, gökyüzü, yıldızlar, ay, güneş gibi makro kozmos olayları ve olağanüstü yaratıkları bilinç düzeyinde açıklanabilir hale getirmesidir (Dell, 2014: 7).

Mitin yapılan birçok tanımından yola çıkarak toplumlar üzerindeki etkisinin hayatın her alanında var olduğunu görmekteyiz. Çalışmanın başında da belirtildiği gibi kültürün bir parçasını oluşturan inanç, yabancı toplumlardan başlayarak tek tanrılı dinlerin kabul görmeye başladığı çağlara kadar yaşamı şekillendirmiştir. Kültürel yapı içinde mitin, yeri ve etkisine bakıldığında öncelikle kültürün tanımlanması ve mitle olan ilişkisinin açıklanması gerekir. Mit, ilkel dünyada ortak kültürün yarattığı, simgesel yaşamla doğrudan bağlantılı ve yaşamı anlamlı kılmaya yönelik güçlü bir etkinliktir. İnsan, mantık yapıtları olarak mitle, yer-gök, ölüm-hayat, doğa-kültür, gibi zıtlıklar üzerinden önemli mesajları farklı şekillerde dile getirir (Strauss, 2013: 26). Buraya kadar insanın kendini ifade etmek ve iletişim kurmak için mitin sembolik yanını kullandığını görmekteyiz. Mitlerin barındırdığı alt anlamların ve simgelerin, varoluşunu gerçekleştiren insanın zihinsel gelişimine ve toplumsal kültürünün oluşumuna sağladığı katkı yadsınamaz bir gerçektir. Toplumların belleğindeki kültür formları, onlar hakkında bilgi sahibi olabilmenin en doğru yoludur. Gerçekte kültürel figürler bir toplumun kimliğini yansıtan aynalardır. Toplum,

bünyesinde barındırdığı kültüre bağlı olarak bireyleri (kadın-erkek) belirli kalıplar üzerinden tanımlar ve hem bireyler arasındaki ilişkileri hem de toplum içindeki davranışları biçimlendirir (Candan, 2018: 300). Mitin kültürün oluşumunda ya da kültürün mitin oluşumunda sarmal bir döngüyle birbirine mutlak surette bağlı olduğu ve ikisinin birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceği açıktır.

Genellikle bir kültür mite inanarak, mit de kültürü yaratarak başlar. Mitin yoğunlaş(tırıl)mış dünya imgesi ve kutsal öğretisi olmadan, hayatı düzenleyen kurallar silsilesi olmadan kültürün yaratımı gerçekleştirilemezdi (Megill, 1998: 126). Kültür; toplulukların/toplumların onları birbirinden ayırt eden kimliklerini oluşturan özelliklerini yansıtan, simgeler, inançlar, eşyalar, nesnelere vb. değerler bütünüdür. Kültür, bazen içinde belli kuralları barındıran, bireyin aidiyetini ve kimliğini belirleyen, toplum olarak bağlayıcı ve birleştiricidir. İnsan bu noktada inanç ve kültürünü tam olarak şekillendirmeye başlayarak, kendini güvene almanın yolunu bulmuştur. Toplumun devamlılığını ve varlığını sağlayan kültür, toplumların oluşumunda önemli yere sahiptir. Toplum ve kültür birbirinden ayrı düşünülemez. “Kültürlerin başat öğelerini, semboller, inançlar, değerler ve dil olarak gruplandırabiliriz” (Bozkurt, 2005: 90). Kültür insana özgüdür fakat genlerle aktarılamaz, bu haliyle doğuştan ge(tiri)len bir şey olmadığı için insanın yaşam boyunca edindiği ve kendisinin de eklemeler yaparak çoğalttığı ve gelecek kuşaklara aktardığı manevi ve maddi oluşumların tümüdür (Eagleton, 2019: 46, Güvenç, 2002: 14). Kültür insanın doğumundan itibaren atalarından devraldığı ve aktardığı sürekli gelişen, değişen canlı bir varlıktır. Özetle kültür; insanın yarattığı, kullandığı ve ürettiği her şeydir. İnsanın üyesi olduğu topluluğa ait kültürel birikimleri bireyin kimliğini açıklar ve yaşam biçimini şekillendirir. İnanç ve sanat da kültürün birer parçası olduğundan, toplumdan topluma farklılıklar da gösterebilir. Sanat tarihine bakıldığında her toplumun öz ve biçim kodlarını yansıtan eserler sayesinde artık yeryüzünde yaşamayan toplumlar ya da medeniyetler hakkında fikir sahibi olunabilir. Bu nedenle sanat, kültürü yansıtan en önemli donelerdendir. Çünkü sanatın özünde ve biçiminde ait olduğu toplumun inançları, gelenekleri, yaşam şekilleri, tarihi geçmişleri yani kültürel kodları saklıdır. Sanat eseri incelenmeye meraklı bir sandıktır. Bu noktada ise bir bellek görevi görür. Çalışmanın sonraki bölümünde mitlerin sanatla olan bağlantısı incelenerek toplumsal bellekteki yansımalarına değinilecektir.

2. MİTİN SANATSAL İFADE BİÇİMİNDE ZUHURU

Mit, insan ve kâinat arasındaki iletişimi eposla sağlamanın yanında insanın dünya üzerindeki varoluşunun izdüşümü olan sanata da katkıda bulunmuştur. Mitin anlatım dili, sanatsal ifade halinde biçim kazanmasıyla gerçekleşmiştir. İnsanın varoluşunun ya da dünya üzerindeki faaliyetlerinin kökenine ait açıklamaları olan mitlerin, sanat eserinin ilham konusu edilmemesi düşünülemezdi. Mitolojik anlatılar, sanatsal yaratıyı ilgilendiren en önemli etmenlerden biri olmuş; mimarlık, plastik sanatlar, fonetik sanatlar ve sahne sanatlarıyla etkileşim içinde, çağlar boyu varlığını sürdürmüştür. Gerekçesi her ne olursa olsun, insanın duygu ve düşüncelerini dışa vurmak için, içinde yaşadığı ortamda çevresinde bulunduğu malzemeleri biçimleyerek, düzenleyerek sanatsal bir eylem içine girmiştir. Malzemesi boya, kil, taş, maden ya da insan sesi, bedeni olmuştur. İnsandan doğup insana dönen sanatın, kendi biçimlenişine göre özellikleri ve fonksiyonları vardır (Şenyapılı, 2003: 22). İlkel insanın doğa karşısındaki güçsüzlüğü, korkması

ve bilgiden yoksunluğu onun büyüye ve sanata yönelmesine neden olmuştur (Şişman, 2006: 45). Büyünün kült uygulamaları ve dinle olan bağlantısı, mitleri yaratan imajınasyon, çoğu kez sanat eserinin ana esin kaynağı olarak da kabul edilir. Bir grup sanat teorisyeni ve psikolog, sanatın doğuş amacının, insanın belirli bir hareket türü ve heyecan uyandırmak olduğunu ileri sürerler (Mülayim, 1994: 45).

İnsanlığı çok yakından ilgilendiren, evrim(selliği) sürecinde ona katkıda bulunan sanat kavramı, birçok sanat tarihçi ve antropolog tarafından ele alınmış incelenmiş ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Din kadar eski olduğu düşünülen bu olgu insanlığın var olma savaşı(mın)da yer alan önemli bir itkidir. Evrenden insana, insandan sanata doğru inen ilişki ya da bağlantı tarzının nasıl bir mantık ya da diyalektik izlediğini araştıran düşünce, öncelikle bir varlık felsefesine dayanmak durumundadır (Mülayim, 1994: 31). Sanat, insanın varoluşundan sonra, onun bir işi, ürünü yaratması olarak var olmuştur. Sanat, tarih öncesi dönemlerde insanla birlikte ortaya çıkmıştır. İlkel toplumda sanat, çalışmayla dolay(ım)sız bir etkileşim içinde olagelmisse de sonralarda bu ilişki daha karmaşık bir durum halini almıştır (Frolov, 1997: 409). Sanat tarihi, Fransa'nın mağaralarında ya da Amerika'nın yerlileriyle başlamamıştır fakat bu arketipsel başlangıçları ispat edebilecek kültürel kanıtlar yoktur (Gombrich, 2007: 53-55). Ayrıca sanat yalnızca maddeye biçim veren sanatlarla sınırlı kalmamış fonetik ve ritmik sanat türleri de gelişmiştir.

Sanat için birçok eşdeğer ya da zıt tanım yapılmıştır; sanat kelimesi, Türkçe'de, ustalık, hüner, imalat anlamlarına gelen, Arapça kökenli bir kelimeyken, Yunanca'da ise özü bir şey var etme ve yaratma olan, bir plana göre düzenlenmiş bir tavır, sunuş anlamına gelen "tekhne" sözcüğünden türemiş bir kelimedir. Bir şeyi kendi iç dinamiklerine göre özgürce şekillendirme yeteneği (Türkçe Sözlük, 2006) olarak tanımlanan sanat, "insanın doğadan, toplumdan ve kültürden aldığı verilerin bilinçte ve bilinçaltında değerlendirilip estetik boyutlarda dışa vurulmasıdır" (Ünlü, 2006: 24) aynı zamanda. Başka bir tanımda yaratıcılığa vurgu yaparak, sanatı, estetik yargılar oluşturmak gayesiyle itkiler yaratma yeteneği olarak nitelemek mümkündür (Sözen vd., 1996: 208). Sadece somut bir tanımlamadan ibaret olmayan, duyular yoluyla alımlanarak, psikolojiye ve duygu dünyasına da hitap eden sanat, alımlayana sevinç ve haz verecek, ayrıca insanı ruhen zenginleştirmenin yanında sanatçının, kendi uğraş alanında güzel(liğ)in yasaları ışığında yaratma isteğini de dürtüleyip geliştirecek eserlerin üretilmesiyle, insanların estetik ihtiyaçlarını da karşılar (Frolov, 1997: 409). Toplumdaki diğer bireylerle iletişim kurmayı ve paylaşımı sağlayan sanat, insanın yaşam kavgasında kendini ve karşı(sın)dakini tanımasına da yaramıştır (Akgül, 2012: 6). Sanatı salt alımlayıcı açısından tanımlamak yeterli olmayacağından, onu üreten sanatçıdaki karşılığın da bakmak gerekir. Bu bakımdan sanat, sanatçının saf olarak almış olduğu maddeyi, estetik sezgiyle bir senteze ulaştırması yoluyla gerçekleşen ifadesel etkinliklerinin en özgür olanıdır. Her ifade ediş kendine özgü tekil yani bir kerecik gerçekleşir, bu nedenle sanat eseri biriciktir. Tüm tanımlardan yola çıkarak söyleyebiliriz ki; Sanat, malzemesi her ne olursa olsun yaratıcısı ve alımlayıcısı tarafından duygusal hafızaya yönelen, estetik sezgiyle ifadeler üreten kusursuzu arama ve sergileme etkinliğidir.

Disiplinli düşünce sistemleri oluşmaya başladığı döneme kadar sanat toplumda önemli bir olgu olarak yerini almıştır (Şişman, 2006: 46). İlkel insan doğayla kendini bir bütün olarak gördüğü için kolektif yapının bir parçasıdır ve doğayı taklit etmek onun en olağan davranışıdır.

Sanat bu noktada insanın doğadan öykünmesinden kaynaklanır. Sanat, günlük telaştan kutsala erişme, doğayla uzlaşma gibi görevler üstlenir. İlkel sanat sağaltıcı ve kolektif nitelikler barındırır. İlkel insan için sanat eseri hayatın kararsızlığından bir kurtuluştur. O, anın ötesini planlayamaz, fakat her olayı içgüdüleriyle karşılar. Bu yüzden bir sanat eseri yarattığında, varlığına hâkim olan bilgisizlikten kurtulur ve kendince mutlağın görünen bir ifadesini bulmuş olur (Read, 2014: 38). Sanatçı, eserini yaratırken kadim bir birikimden beslenmiş ve mitin barındırdığı anlamlardan yararlanarak yeniyi kurgulamayı başarmıştır. Mitler, yeryüzü sanat ürünlerinin hayat bulup yaşayabileceği tek yerdir.

Mitoloji sanatçıya iki yönlü başarı alanı yaratır. İlkinde sanatçı, üstün varlıkları biçimlendirir, ikincisinde de sınırları aşan ya da görkem ve ihtişam yönünden tanrıların bulunduğu yerlerle boy ölçüşen mekânlar inşa eder (Kris, 2013: 91). Tanrılara atfedilen kudretin betimle(n)mesinde hayvanlar ve bitkiler simgesel ifadelerin anlatıcıları olur. İlkçağdan bu yana sanatın tüm türlerinde bu metaforlar sıkça kullanılmıştır. Mitoloji sanata yön veren en önemli iç tepilerden biri olmuştur. Resim, heykel, şiir, tiyatro, mimari gibi görsel ve işitsel sanatın her alanında kendini gösteren mitsel anlatı, insanı evrenle yakınlık kurmaya yöneltmiştir. Sanatın her dalı kendi dinamikleri içinde farklı malzemeler ve farklı ifade biçimleri kullanmaktadır. İlkel insanın sanatını oluştururken kendisiyle, doğayla ve mitle olan iletişimi ve ilişkisi her sanat dalı için ayrı ayrı incelenmelidir.

Söz ve yazıdan önce resim ve heykelin insanlığın ilk dönemlerinde birbiriyle eşsüremliler olarak ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Her iki sanat türünü de ifade biçimi ve inanç temsiliyeti olarak kullanan ilkel insan, kolektif bir bağlayıcı yaratmış, bu yolla toplumsal bilincin temellerini atmaya başlamıştır. İlkçağ uygarlıklarında, resim ve heykel sanatlarında ortak konu, doğa, insan ve hayvanların betimlendiği figürlerdir. İnsanoğlu aydınlanma çağına kadar kutsal arayışlarını, psikolojik çözüm(süzlük)lerini, doğal afetlerin izlerini binlerce yıldır mitle dışa vurmuştur. Bütün bu korkularını, kolayca tanımlanamayacak ve benzerine rastlanamayacak canlı cansız figürlerle ifade etmiş ve kuşaklar boyunca bunu aktarmıştır. Korku verici nesnelere, (tuhaf nesne, figür, desen, mask vb.) ne kadar korkunç ve gerçekdışı olursa zihnen o kadar da ruhlar ve tanrılar dünyasıyla ilişki kuracaktır. Bu tür nesnelere ritüellerinde ve büyü törenlerinde de kullanan insan ilk yontularını da bu amaçla gerçekleştirilmiştir. İnsan bilmiyordu ama yerin göğün gizemini bilenler olduğunu düşünüyordu. Bütün bu gizemleri bilenlere tanrı adını verdi ve yeryüzünün düzenini bu varlıkların sağladığına inandı. Dolayısıyla onlarla iyi geçinmek, onları öfkelenmemek, gönüllerini hoş tutmak gerekiyordu. Bu gerekleri yerine getirmek için ise görülmeyeni görülür kılma ihtiyacı doğmuştur ve tanrı yontuları yapmaya başlamıştır (Çınar, 2006: 21). Heykellerde ve rölyeflerdeki betimlemelerde, bu mitsel öğelerin gücünü hissederiz.

İlkel insanlar açısından barınağın yapılış amacı ile bir resmin veya heykelin yapılış amacı arasında bir fark yoktur. Barınak da heykel de onların yaşamlarını korumaya yönelik, belli bir yarar sağlaması için yapılmış koruyuculardır (Gombrich, 2007: 47). Heykel sanatı, animist düşüncenin yaygın olduğu dönemlerin sonrasında mitolojik konulara yönelerek, toplumun inançlarına tercüman olmuştur. Mitolojik öykülerin heykel diline aktarılmasında; silindir mühürler, paralar, takılar ve diğer günlük kullanım objelerinde çok çeşitli aktarım biçimleri kullanıldığı görülmektedir. Rölyefler ise mimari yapılar içinde, önemli olayları mimari birim

diline uygun olarak anlatır. Ayrıca, mimariden bağımsız günlük hayat içinde kullanılan büyü objeleri, tılsımlar daha farklı bir kültürel boyutun göstergeleridir. Bu objeler, her uygarlıkta değişik üsluplarla karşımıza çıkarlar. Örneğin; doğanın bereketi, insan ve hayvan neslinin devamını sağlayan ana tanrıça, heykellerde sıkça betimlenmiştir.

Resim sanatı da insanlık tarihi kadar eskidir. Nerede bir insan topluluğu varsa, orada somut hayatın yanı sıra, sanat, doğal olarak insanla birlikte biçimlenir. Mağara resimlerinden ayrı, resim sanatını ilkel insan, kullandığı seramik kap kacak üzerine yapmaya başladığında bu sanata farklı bir boyut getirmiştir. O zamana kadar insanoğlunun doğayla olan iletişimini yansıtan sadece mağara duvarlarına yapılan resim, artık dini inançları ve günlük hayatı konu ediyordu ve farklı yüzeylerde kendini gösteriyordu. İnsanlık gelişim göstermeye devam ederken sanatını da kendi kültürel oluşumuna dâhil ediyordu. Başlangıçta mağara duvarlarına çizilen resim zamanla tapınak ve kilise gibi dini mabetlere yapılmaya başlanmıştı. Her çağın ve toplumun dini kaynaklı mitolojik inancı, bu resimlerin başlıca konularını oluşturmaktadır. Resim ve heykel sanatı aynı zamanda çoğu dinin yardımcı unsuru olmuştur (Bigali, 1976: 29). İnsanın tarih sahnesine çıkışmasıyla eş süremliler olarak mağara duvarlarını çizerek, ağaçları, taşları yontarak ürettiği eserler, ait olduğu grubun iç dünyasının dışa yansıtılması ve birbirleriyle anlaşma ve yaşayış biçiminin de görünürlüğünün aktarım şekli olmuştur. Günümüze ulaşan bu eserler, hayatta kalmak için avlanılan hayvanların gösterilmesi kaygısı değil, doğayı anla(mlandır)ma düşüncesinin ve yaşam mücadelesinin sonraki kuşaklara aktarımı için belgeleme ve arşivleme çabası olmasıdır (Özkartal, 2009: 56).

İnsanlık tarihinde plastik sanatların yanı sıra sözün ve ardından yazının bulunuşuyla, söz ve yazı sanatının da anlatımda yeni yollar açtığı bilinmektedir. Söz doğadan ve doğaüstü olaylardan beslenir ki bu da insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir. Konuşma dili sözcüklerle çalışır, sözcük; anlamı olan ses ya da ses birliğidir. Söz ise belli bir düşünceyi anlatabilmek için kullanılan sesli simgedir. İnsan iletişimini resim, heykel, hareket ve seslerle sağlamanın yanı sıra kendisini en iyi ifade edebildiği söze kavuşmuştu. Yazının bulunmasından önce insan kültürünü, deneyimlerini sözle aktarmıştır. Hikâyeler, efsaneler, şiirler ve mitler sözlü kültürde bellek aktarımının önemli bir aracı olmuş ve bireylerin bellekleri zihinsel bir arşiv işlevi görerek, toplumların belleklerini inşa etmiştir. Söze estetik kaygıyla yaklaşan insan, tartımlı, uyaklı kelimeler kullanarak şiir sanatını icat eder. İnsani duygu ve hisleri en iyi anlatan şiir sanatı öyküler, efsaneler ve mitlerden beslenmiş, bilinen en eski lirik destanlar mitolojik anlatıya, öykülere yer vermiştir. Antik Yunan destanları bunların günümüze ulaşmış en iyi örneklerindendir. Bilinen ilk şiirsel anlatılar dinsel konuları barındırır. Yunan kültür tarihinde yer alan ilk efsaneler “sages” ilahi şiirlerdi fakat sonradan kahramanlık şiirleri de bu gruba dâhil edilmiştir (Vico, 1984: 73). Gelişim gösteren tek canlı olan insan, söz sanatını, yazının icadıyla daha kalıcı bir boyuta taşımıştır.

Yazının ve edebi metinlerin henüz ifade biçimi olarak kullanılmadığı dönemlerde, insan kendini önceleri sözsüz, sonra sözlü canlandırmalarla alegorik yöntemlerle anla(t)maya çalışmıştır. Plastik sanatın yanı sıra ilkel insan, kendini ifade etmek ya da etrafındakilerle iletişim kurabilmek için, ilk olarak hareket ve bazı sesler kullandığı ritüelistik ayinler düzenlemiştir. Bu Şamanist ayinlerde, Şaman, kendi topluluğunu bir araya getirerek çeşitli enstrümanlar (davul, zil,

vb.) kullanıp, gizil güçleri sembolize ettiğine inanılan kostüm ve aksesuarlara, trans halinde dans ve şarkı söyleyerek çevresindekileri dini bir törenin içine dahil eder. Dramatik anlatının özünde olan gerilim ve çatışma, sanattaki yansımaları etkili bir şekilde tiyatrodaki sergilemiş ve ritüellerin mistik atmosferinden çıkan tiyatronun ilk başat dramatik malzemesi Şamanist ayınlar ve sonrasında mitoslar olmuştur. Tiyatronun da arketiplerini oluşturan bu ritüelistik törenler sanatın başka bir ifade biçimi haline gelmiştir (Eliade, 2003: 35). Yabancı insan, tüm fiziksel eylemlerini, ritüele dönüştürerek maddi âlemden manevi âleme geçmeye, zamanı aşmaya, sonsuzluğa ulaşmaya çabalar. Bu sıradan fiziksel eylemlerin ayine dönüştürülmesi, onlara, ruhsal bir değer kazandırma kaygısı olduğunu göstermektedir. İnsanın, doğadaki sesleri yansıtılarak oluşturduğu ezgiler, zamanla kahramanların, yarı-tanrıların ve tanrıların, mitsel hikâyelerinin aktarıldığı törenlerde dinsel dualara dönüşmüştür. Akşamları ateş etrafında toplanarak gün içinde yaşadıklarını anlattıkları, korkularını harekete aktararak ilettikleri ritüeller yapmışlardır.

Bu ilkel törenlerde oyuncular ellerini çırpar, ayaklarını yere vurur ve belli bir tartımla ritim tuttururdu. Daha sonraları bu gösterilere ezgiler ve belli anlamlar ifade eden sesler eklendi. Bu durum zamanla av törenlerinden, doğaüstü varlıklara olan saygıyla karışık korkuya doğru evrilir. Böylelikle, bolluk törenleri, bahar şenlikleri, ölüm-dirilme oyunları doğmuştur (Nutku, 2000: 17). İlkel insan bu törenleri her seferinde daha da ileriye taşıyarak, büyü, maske ve dans ekleyerek tiyatronun temellerini atmıştır. Tarihsel verilere göre; tiyatro mitoloji ve ritüelden doğmuştur (Brockett, 2000: 15). Tiyatronun ilk arketiplerini oluşturan bu ritüeller zamanla efsaneleri konu almaya başlamıştır. Tiyatro tarihine bakıldığında da, oynama eylemi hangi itici güçle yapılırsa yapılsın, anlamı oluşturacak ifadesel bütünlüğü sağlayan değişmez ve öncelikli tek ifade aracının oynayanın/canlandırmanın "*Homo Ludens*" bedeni olduğu görülmektedir (Yorgancıoğlu, 2019: 560). Bu törenlerde insan, kendini tanrısal varlıkların yerine koyup onları içselleştirmiş, çeşitli maske, yüz boyama, kostüm gibi kendine yabancılaşma teknikleri kullanarak ruhani bir varlığa bürünerek bedenini canlandığı varlıkla bütünlemeye çalışmıştır. Bu anlamda insanın bedenini saklayarak, giysi, aksesuar ve maske aracılığıyla doğaüstü bir varlığı (tanrı) görünür kılma eylemi, o varlığın hiçlikten zuhur etmesiyle eşdeğirdir. Birçok çağda bedene atfedilen kutsallık da onun küllü olanı yansı(t)ması/tasviri oluşundandır.

3. SANAT VE MİTİN TOPLUMSAL BELLEĞE YANSIMALARI

Mitler, kültürün ve kültürün bir parçası olan sanatın esin kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mit, kültür ve sanat üzerine yapılan incelemelerden de anlaşılacağı üzere, insan üyesi olduğu toplumun iç dinamiklerine hem ortak olmuş hem de katkı sağlamıştır. Tek tek ele alınan sanat dallarının, üretildiği toplumdan ayrı düşünülmemeyeceği aşikârdır. Toplumu oluşturan her bir bireyin ve yaşam biçimlerinin kaynaşması o topluma ait ortak bir bellek inşa eder. Bu birikim kuşaktan kuşağa aktarılır ve organik bir yapıya sahiptir. Toplumsal belleğin içinde kültürel kodlar olduğu gibi, yaşam mücadelesini barındıran bilgiler, insan gelişimini sağlayan teknik bilgi ve öğretiler, dünya algısı, gelenek ve görenekler, kural ve kanunlar gibi çoğaltabileceğimiz birçok öğeyi görebiliriz. Bellek kelime anlamı olarak, bilgi, deneyim ve becerilerin depolandığı alandır. Toplumlar da kolektif bir bellek mevcuttur. Bu bellek büyük ya da küçük olsun bir toplumun tarihi süreç içinde biriktirdiklerini barındırır. Bir toplumun devamlılığını sağlayabilmesi kendini geliştirebilmesi için hayati önem taşır. Tarih öncesi dönemlerden itibaren insanlık, bu bellek

sayesinde biriktirilen ve korunan kümülatif bilgi ile bugünkü çağdaş/teknolojik halini alabilmiştir. Toplumsal bellekte verilerin sadece korunması değil aktarımı da önemlidir. Geçmiş koruyarak geleceği kurmak bu yolla daha kolay sağlanır. Ortak yaşamın birikimleri de ortak olduğundan, ortak akla ve kimliğe sahip olmak bireylerde aidiyet ve güvende olma hissini de beraberinde getirir. Toplumsal bellekte yer alan öğretiler, kavramlar ve bilgiler çoğu zaman bilinçli olarak saklanır ve doğrudan gözlenemediği için zaman zaman unutmaya ve anımsamaya yoluyla yeniden yordandır. Geçmişten gelen sahipliklerimiz, geçmişin imajlarıyla bugünü şekillendirmede bir araç olarak kullanılmaktadır (Connerton 1989: 3). Bir yerde geçmiş sorgulamak, hesaplaşmak bazen de yüzleşmek için başvurulan toplumsal bellek, tarihsel sürecin bir parçası olarak kültürel olgunun çevresinde biçimlenir. Somut olarak ispatı mümkün olmayan toplumsal bellek, ancak kültür ile görünür kılınabilir. Bilginin kodlanarak bellekte saklanması, onu çağrıştıran donelerin bazen hatırlamayla bazen de periyodik olarak gündeme getirilmesiyle tazelenir. Örneğin bayramlar kutlamalar, dini tören/ritüeller toplumsal bellekte kalıcı yer edinir.

Kolektif bilinci besleyen sınırsız sayıda örgütlenmiş bilgi arasında yer alan mit ve sanat, toplumsal belleğin inşasında önemli bir yere sahiptir. Sanat dallarına sirayet eden mit, ait olduğu toplumun kültürel kodlarını sanat aracılığıyla iletirken, aslında o toplumun belleğine katkı sağlamanın yanı sıra mevcut birikimleri de yansıtmaktadır. Örneğin insan bir sanat eseri ortaya koyarken çevresindeki dünyadan esinlenerek/etkilenecek bazen onaylamak bazen de tepki göstermek için yarattığı eseriyle bir tavır sergiler. Bu tavrın, malzemesi her ne olursa olsun, o sanat eserinin alımlayıcısı üzerinde bir etki bırakması beklenir. Alımlayıcı dediğimiz kişi/kişiler bir toplumun üyeleridir. Özellikle ilkel dönemdeki bu alımlayıcıların bireysel farklılıklara önem vermeden, kolektif düşünen ve hareket eden bireylerden oluştuğu düşünülürse, sanat eserinden aldığı mesaj ve his bireysel bağlamda irdelenmez kolektif bağlamda irdelenir. Ortak gerçeklik anlayışı ve ortak değer yargılarına sahip olan bu toplumlar, bellek aktarımını da yine ortak düşünce sistemiyle yapacaktır. Mitin hayatın her alanına dâhil olduğu bu çağlarda, mitsel bir bellekten söz edilebilir. Kavramaya çalıştığı her şeyi bir inanç üzerine oturtmaya çalışan yabancı insan, toplumsal belleğini inşa ederken, sanat aracılığıyla ulaşmaya çalıştığı bilinmeyen dünyada yine kendi ruhunun ulaşılması güç derinliklerinden başka bir şey bulamamıştır (Altar, 1989: 19).

SONUÇ

Kozmosu anlamlandırmak, tikelin içindeki tümeli bulmak insanın var oluş mücadelesindeki en önemli derdi olmuştur. Bunu zaman zaman animist düşünceler yoluyla zaman zaman da aklını kullanarak gerçekleştiren insan, elinde mit gibi sonsuz bir hazine olduğunun ayırıcısına varmıştır. Bu hazine hayatının her anında ve alanında ona yol göstermiş ve hayatını şekillendiren önemli bir belirleyen olmuştur. Ürettiği her sanatsal eserde, dış dünyadan gelen uyarıcılara mitik inancını ekleyerek geçmişinden aldığını geleceğine aktarmanın yolunu bulmuştur.

Toplumsal ve sosyal bir varlık olan insana, kolektif yaşam, bireye aidiyet hissini sağlamanın yanında, mensubu olduğu toplumun/topluluğun ortak paydada düş(ün)sel, zihinsel dinamiklerine iştirak etmesine ve geçmişten gelen birikimi kullanmasına olanak tanımaktadır. Topluluk olarak yaşamının sosyal bir varlık olan insanın kendini kâinatta yalnız hissetmemesi, bilgi ve deneyimlerini paylaşım yoluyla yayması ve gelecek kuşaklara aktarması bakımından hayati önem taşır. Bu aktarımı gerçekleştirebilmesinin en temel ögesi birikim yapabilmesinde

yatmaktadır. Yaşamsal pratiklerinin yanında tarihsel, sosyal ve kültürel kaynaklarını da oluşturan insan, zihnindekileri bilinç düzeyine aktararak ortak yaşam sistemini formüle eder. Ortak yaşamın bir sonucu olarak toplumsal belleğin inşası her bireyin kendi birikimlerini aktarması yoluyla elde edilir. Toplumsal bellek hem birey ve kimliğin tanımlayıcısı hem de diğerleriyle olan ilişkilerin belirleyicidir. Bu şekliyle bireysel yaşamın ortak hafızadan beslendiği görülür. Evrende kendine yer edinen ve sahip olduğu zekâsıyla diğer canlılardan ayrılan insan, sonsuz bir ara(ştı)ma ve çaba döngüsü içinde devinmektedir

Araştırma sonucunda; kolektif yaşamda biriktirilen kültürel, inançsal ve sosyal donelerin bireyin kimliğini oluşturmanın yanı sıra toplumsal belleğine de katkı sağladığı görülmüştür. Toplum kültürden, kültürü de toplumdan ayrı tanımlamak mümkün değildir. Kültürün bir parçası olan sanat da toplumların aynası olmuştur. Her topluma ait sanat ürünleri o toplum hakkında geçmişine ve şimdisine dair bilgi aktarımı yaparak, kolektif bilinci yansıtır. Geçmişle gelecek arasında bağ kuran yer bellektir. Bireylerden oluşan toplumların da kendine ait bellekleri zaman içinde oluş(turul)ur. Toplumsal bellek, temelde zihinde bir birikim kavramıyla var olmaya başlar. İnsanın uzantısı olan toplumun bilinçli ya da rastlantısal olarak deneyimledikleri yaşamışlıklar, onların tarihsel birikimlerini oluşturur. Toplumsal bellek bu noktada işlevini yerine getirirken, geçmişteki deneyimleri ihtiyaç duyulduğunda tekrar kullanmak üzere bilinçli bir şekilde arşivler. Toplumsal bellek, hem birey ve kimliğinin tanımlayıcısı hem de ait olduğu grup kimliğinin ve diğerleriyle olan ilişkilerin tanımlayıcısıdır. Topluma ait mitler, efsaneler, ritüeller ve diğer formların bilgisini kuşaklar boyunca aktarmaktadır. Toplumsal belleğin inşasında mit, sanat ve kültür önemli paya sahiptir. İnsanı bilme ve öğrenmeye iten merakı onu bilime, sanata, felsefeye ve kâinattaki yerini anlamlandırma çabasıyla inanca yönlendirmiştir. Her biri önemli bir sacayağı olan bu yaşamsal unsurlar hem birbirini destekler hem de birbirinden beslenir.

EXTENDED ABSTRACT

The contribution of the sub-meanings and symbols in the myths to the mental development of the human being and the formation of her social culture cannot be denied. The narrative language of the myth took shape as an artistic expression. Mythological narratives has been one of the most important factors concerning artistic creation. Whatever the reason, the artist entered into an artistic action by shaping and arranging the materials she found around her in the environment she lived in, in order to express the feelings and thoughts of the person. Following the emergence of mankind, art was born existed as a work of man, creating a product. Art emerged with humans in prehistoric times. While creating her work, the artist is fed from an ancient accumulation and succeeded in constructing the new by making use of the meanings of the myth. Art works, like many cultural elements, are dynamic indicators of societies that have been interpreted in different ways from one society to another, from age to age. Culture is the written, oral, spiritual and material values that a society has produced throughout its history. In all this formation, social memory is an active past that shapes our identity. Art works, like many cultural elements, are dynamic indicators of societies that have been interpreted in different ways from one society to another, from age to age. Culture is the written, oral, spiritual and material values that a society has produced throughout its history. Art works, like many cultural elements, are

dynamic indicators of societies that have been interpreted in different ways from one society to another, from age to age. Culture is the written, oral, spiritual and material values that a society has produced throughout its history. In all this formation, social memory is an active past that shapes our identity. It is known that social memory exists in individual testimonies, memories, tradition, myth, oral history, art, language, and in short, in the world built by man. social memory; It is defined as the sum of individual memories, cultural symbols and collective identities. While creating her identity in all these ways, human being is the only living species that can show the ability of self-perception and transfer the accumulations of collective life to future generations by forming a memory.

Sociologists, archaeologists and art historians, who track the development process of man in parallel with the change he has shown, have classified them into epochs in the light of certain findings. In the following parts of the research, the human effort to exist in nature and social development will be discussed and the conditions that make up his culture and social life will be examined. Human being, who started to solve the order/secrets of nature to which she belongs, faced other problems. These problems are supernatural forces consisting of abstract and conceptual impulses that she cannot grasp with his consciousness and cannot overcome with his body. Fear of the unknown is given to human beings instinctively, knowing and understanding makes one strong. While humanity is in search of understanding and overcoming them, it has started to acquire different forms of expression by being inspired by nature. Communication is a form of social interaction that contains a message that is formed by the use of symbols and codes that convey something other than itself. Primitive humans' first form of communication was the sounds they made and the movements that supported these sounds. The religious tendency, which led people to be born with the need to believe and gain awareness, initially tended to be shaped by small stories produced by animist thought. This is how the foundations of dogmatic thought begin to be laid, and the stories transmitted over the generations establish themselves as absolute absolute truths. These short stories, which we call "Myth" in Greek, help people to understand the cosmos. Myth, which emerged at the beginning of humanity and is one of the first oral folklore forms, serves the same purpose, although it differs in each community, and over time, it becomes legends and shapes the belief systems and belief-based cultural infrastructures of societies. These short stories, which we call "Myth" in Greek, help people to understand the cosmos. Myth, which emerged at the beginning of humanity and is one of the first oral folklore forms, serves the same purpose, although it differs in each community, and over time, it becomes legends and shapes the belief systems and belief-based cultural infrastructures of societies. In a broad sense, myth is the worldview that formulates this perception as a method of perceiving the world. Myths are the central determinants of social memory. Social memory is the mirror by which society recognizes itself. Myths are the narrative of social experiences archived in the common consciousness and the emergence of the suppressed. In the mythical world, people preferred to live within the sacred or around the sacred objects. For the savage, everything in the universe must have a spirit, and for this reason, man could not be superior to other beings around him. Considering myths as a sacred history, we can find clues about the existence of the world, man and society. Myth is a communication and meaning system and the product of the subconscious. Although myths were born as a religious need in the beginning, over time they started to be a source for the aesthetic creation orientation that is in the nature of man. In addition to providing the communication

between man and the universe with epos, he also contributed to art, which is the projection of man's existence on earth. The narrative language of the myth took shape as an artistic expression. It is not conceivable that the myths, which are the explanations of the origin of human existence or his activities on earth, should not be the subject of inspiration.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Destek/Finansman Bilgileri

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu araştırma için etik kurul izinine ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

- Akgül, Y. T. (2014). Bir ideoloji taşıyıcısı olarak mit ve tragedya. *Yedi, Sanat Tasarım ve Bilim Dergisi*, 11(2).
- Atik, A., & Şeyma, E. (2014). Toplumsal bellek ve medya. *Atatürk İletişim Dergisi*, 6, 1-16.
- Batuk, C. (2006). *Mitoloji ve tarihsellik*. İz Yayıncılık.
- Batuk, C. (2009). Mit tarih ve gerçeklik sorunu üzerine notlar. *Minel ve Nihal, (İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi)*, 1(1), 27-53.
- Belsey, C. (2013). *Postyapısalcılık*. (Çev.), N. Öрге, Dost Yayınları.
- Bigalı, Ş. (1976). *Resim sanatı*. Yayıncılık Matbaası.
- Bingöl, C. (2018). Toplumsal bellek, "sürgün" ve belgesel sinema. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, 4, 51-57.
- Bozkurt, V. (2005). *Değişen dünyada sosyoloji*. Aktüel Yayınları.
- Brockett, O. (2000). *Tiyatro tarihi*. (Çev.), S. Sokullu, S. Dinçel, T. Sağlam, S. Çelenk, S. B. Öndül & B. Güçbilmez, Dost Kitabevi Yayınları.
- Campbell, J. (2006). *İlkel mitoloji, tanrının maskeleri*. (Çev.), K. Emiroğlu, İmge Kitabevi.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. (Çev.), S. Gürses, Kabalcı Yayınları.
- Candan, E. (2018). *Tiyatroda zaman mekân "tiyatromuzda feminist oyun yazarlarının zaman ve mekan kullanımına karşılaştırmalı iki örnek"*. Habitus Yayıncılık.
- Connerton, P. (1989). *How societies remember*. Cambridge University Press.
- Çınar, G. (2006). *Heykel ve mitoloji*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Dell, C. (2014). *Mitoloji hayali dünyalara eksiksiz rehber*. (Çev.), N. Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları.
- Eagleton, T. (2019). *Kültür*. (Çev.), B. Göçer, Can Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş*. (Çev.), L. Arslan, Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2005). *Dinler tarihi inançlar ve ibadetlerin morfolojisi*. (Çev.), M. Ünal, Serhat Kitabevi.
- Eliade, M. (2007). *Dinsel inançlar düşünceler tarihi I*. (Çev.), A. Berktay, Kabalcı Yayınları.

- Ersan, I. (2019). Çağdaş gösteri sanatlarında bir anlatım aracı olarak kukla. *Journal of Arts*, 2(2), 113-128.
- Frazer, J. G. (2004). *Altın dal I*. (Çev.), M. Doğan, Paye Yayınları.
- Frolov, I. (1997). *Felsefe sözlüğü*. (Çev.), A. Çalışlar, Cem Yayınevi.
- Gezgin, İ. (2008). *Sanatın mitolojisi*. Sel Yayıncılık.
- Gombrich, E. H. (2007). *Sanatın öyküsü*. (Çev.), E. Erduran & Ö. Erduran, Remzi Kitabevi.
- Gündüz, Ş. (1998). *Mitoloji ile inanç arasında*. Etüt Yayınları.
- Güvenç, B. (2002b). *Kültürün ABC'si*. Yapı Kredi Yayınları.
- Hooke, S. H. (1963). *Middle eastern mythology*. Harmondsworth Penguin Books.
- Kottak, C.P. (2002). *Antropoloji: insan çeşitliğine bir bakış*. Ütopya Yayınevi.
- Kris, E. (2013). *Sanatçı imgesinin oluşumu*. (Çev.), S. Gürses, İthaki Yayınları.
- Kuhn, T. S. (2011). *Bilimsel devrimlerin yapısı*. (Çev.), N. Kuyaş, Kırmızı Yayınları.
- Kula, N. & Koluvaçık, İ. (2016). Sinema ve toplumsal bellek: türk sinemasında almanya'ya dış-göç olgusu. *OÜSOBİAD*, 384 - 411.
- Mülayim, S. (1994). *Sanata giriş*. Bilim Teknik Yayınevi.
- Nutku, Ö. (2000). *Dünya tiyatrosu tarihi 1*. Mitos Boyut Yayınları.
- Özbudun, S. & Uysal G. (2015). *50 soruda antropoloji*. 7 Renk Basım Yayıncılık.
- Peker, H. (2011). *Din psikolojisi*. Çamlıca Yayınları.
- Pospelov, G. (2005). *Edebiyat bilimi*. (Çev.), Y. Onay, Evrensel Basım Yayın.
- Ricoeur, P. (1969). *The symbolism of evil*. Beacon Press.
- Sami, Ş. (2007). *Esatir dünya mitolojisinden örnekler*. İnsan Yayınları.
- Sözen, M., & Uğur, T. (1996). *Sanat kavramları ve terimleri sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Şenyapılı, Ö. (2003). *Heykel*. Metu Press.
- Şişman, A. (2006). *Sanata ve sanat kavramlarına giriş*. Yaz Yayınları.
- Tillich, P. (2000). *İmanın dinamikleri*. (Çev.), F. Terkan, Ankara Okulu Yayınları.
- Turani, A. (1992). *Dünya sanat tarihi*. Remzi Kitabevi.
- Ulutürk, M. (2012). Tarihi dini kültürel bağlamda mitoloji ve modern kültür ürünlerinin mitolojiye dönüşümü, *Batman Üniversitesi Journal of Life Sciences*, 1(1).
- Ünlü, A. (2006). *Türk tiyatrosunun antropolojisi*. Aşına Kitaplar.
- Vico, G. (1984). *The new science*. Cornell University Press.
- Watt, I. (2014). *Modern bireyciliğin mitleri*. (Çev.), M. Doğan, Boğaziçi Üni. Yayınevi.
- Yorgancıoğlu E. P. (2019). Oyunculuk eğitiminde dansın bedensel ifadeye katkısı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6(3), 556-565.
- Yücel, Ş. (2019). *Öykü mü önceydi, oyun mu?*. Prof. Dr. Özdemir Nutku'ya armağan kitabı, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.